

PRESUDA SUDA (veliko vijeće)

15. ožujka 2005. (*)

„Građanstvo Unije – Članci 12. i 18. UEZ-a – Pomoć studentima u obliku subvencioniranih zajmova – Odredba o ograničenju takvih zajmova na studente nastanjene na državnom području”

U predmetu C-209/03,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 234. UEZ-a, koji je uputio High Court of Justice (England & Wales), Queen’s Bench Division (Administrative Court) (Visoki sud, Engleska i Wales, Odjel *Queen’s Bench*, Upravni sud, Ujedinjena Kraljevina), odlukom od 12. veljače 2003., koju je Sud zaprimio 15. svibnja 2003., u postupku

The Queen, na zahtjev

Danyja Bidara,

protiv

London Borough of Ealing,

Secretary of State for Education and Skills,

SUD (veliko vijeće),

u sastavu: V. Skouris, predsjednik, P. Jann, C. W. A. Timmermans, A. Rosas, K. Lenaerts (izvjestitelj) i A. Borg Barthet, predsjednici vijeća, J.-P. Puissochet, R. Schintgen, N. Colneric, M. Ilešič, J. Malenovský, J. Klučka i U. Løhmus, suci,

nezavisni odvjetnik: L. A. Geelhoed,

tajnik: H. von Holstein, zamjenik tajnika,

uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 28. rujna 2004.,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

- za D. Bidara, R. Scannell i M. Soorjoo, *barristers*, i J. Luqmani, *solicitor*,
- za vladu Ujedinjene Kraljevine, R. Caudwell, u svojstvu agenta, uz asistenciju E. Sharpston, *QC*, i C. Lewisa, *barrister*,
- za dansku vladu, J. Molde, u svojstvu agenta,

- za njemačku vladu, C.-D. Quassowski i A. Tiemann, u svojstvu agenata,
 - za francusku vladu, G. de Bergues i C. Bergeot-Nunes, u svojstvu agenata,
 - za nizozemsku vladu, C. M. Wissels i H. G. Sevenster, u svojstvu agenata,
 - za austrijsku vladu, E. Riedl, u svojstvu agenta,
 - za finsku vladu, T. Pynnä, u svojstvu agenta,
 - za Komisiju Europskih zajednica, N. Yerrell i M. Condou, u svojstvu agenata,
- saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 11. studenoga 2004., donosi sljedeću

Presudu

- 1 Zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje prvog stavka članka 12. UEZ-a i članka 18. UEZ-a.
- 2 Zahtjev je upućen u okviru spora između D. Bidara i London Borough of Ealing i Secretary of State for Education and Skills u vezi s odbijanjem njegovog zahtjeva za subvencionirani studentski zajam za podmirivanje njegovih troškova života.

Pravni okvir

Pravo Zajednice

- 3 Člankom 12. prvim stavkom UEZ-a predviđeno je:
„Unutar područja primjene Ugovora i ne dovodeći u pitanje bilo koju njegovu posebnu odredbu, zabranjena je svaka diskriminacija na temelju državljanstva.”
- 4 Članak 18. stavak 1. UEZ-a glasi:
„Svaki građanin Unije ima pravo slobodno se kretati i boraviti na državnom području država članica, podložno ograničenjima i uvjetima utvrđenima u ovom Ugovoru i u mjerama usvojenima radi njegove provedbe.”
- 5 Člankom 149. UEZ-a predviđeno je:
„1. Zajednica doprinosi razvoju kvalitetnog obrazovanja poticanjem suradnje među državama članicama te, ako je to potrebno, podupiranjem i dopunjavanjem njihovih aktivnosti, pri čemu u potpunosti poštuje odgovornost država članica za nastavni sadržaj i ustroj obrazovnih sustava te njihovu kulturnu i jezičnu raznolikost.

2. Ciljevi su djelovanja Zajednice:

- razvoj europske dimenzije u obrazovanju, osobito nastavom i popularizacijom jezika država članica,
- poticanje mobilnosti studenata i nastavnika, između ostalog, poticanjem akademskog priznavanja istovrijednosti diploma i trajanja studija,
- promicanje suradnje između obrazovnih ustanova,
- razvoj razmjene informacija i iskustava u vezi s pitanjima koja su zajednička obrazovnim sustavima država članica,
- poticanje razvoja razmjene mladih i razmjene društveno-pedagoških radnika,
- poticanje razvoja obrazovanja na daljinu.

[...]

4. Kako bi doprinijelo ostvarivanju ciljeva iz ovog članka, Vijeće:

- odlučujući sukladno postupku iz članka 251. i nakon savjetovanja s Gospodarskim i socijalnim odborom te Odborom regija, donosi poticajne mjere, pri čemu je isključeno bilo kakvo usklađivanje zakona i drugih propisa država članica,
- na prijedlog Komisije donosi preporuke, odlučujući kvalificiranom većinom.”

6 Direktivom Vijeća 90/364/EEZ od 28. lipnja 1990. o pravu boravka (SL L 180, str. 26.) u članku 1. stavku 1. predviđeno je da države članice odobravaju pravo boravka državljanima država članica koji to pravo ne ostvaruju na temelju drugih odredaba prava Zajednice i članovima njihovih obitelji, pod uvjetom da su oni sami i članovi njihovih obitelji zdravstveno osigurani u pogledu svih rizika u državi članici domaćinu i da imaju dostatna sredstva da ne postanu teret sustavu socijalne pomoći te države tijekom svojeg boravka.

7 U skladu s člankom 3. navedene direktive, pravo boravka ostaje sve dok nositelji tog prava ispunjavaju uvjete utvrđene njezinim člankom 1.

8 U skladu sa sedmom uvodnom izjavom Direktive Vijeća 93/96/EEZ od 29. listopada 1993. o pravu boravka studenata (SL L 317, str. 59.):

„[...] u sadašnjem stanju prava Zajednice, kako je uspostavljeno sudskom praksom Suda, financijska pomoć koja se dodjeljuje studentima ne ulazi u područje primjene Ugovora [o EEZ-u] u smislu njegovog članka 7. [koji je postao članak 6. Ugovora o EZ-u, koji je nakon izmjene postao članak 12. UEZ-a]”. [neslužbeni prijevod]

9 Člankom 1. te direktive predviđeno je:

„Kako bi se utvrdili uvjeti za lakše ostvarivanje prava boravka i zajamčio pristup strukovnom osposobljavanju bez diskriminacije za državljanina države članice koji je

primljen na strukovno osposobljavanje u drugoj državi članici, države članice priznaju pravo boravka svakom studentu koji je državljanin države članice i koji to pravo ne ostvaruje na temelju drugih odredaba prava Zajednice te bračnom drugu studenta i njihovoj uzdržavanoj djeci ako student izjavom ili drugim sredstvom po izboru studenta koje je barem jednakovrijedno zajamči relevantnom nadležnom tijelu da ima dostatna sredstava da ne postanu teret sustavu socijalne pomoći države članice domaćina tijekom svojeg boravka, pod uvjetom da je student upisan u priznatu obrazovnu ustanovu s glavnim ciljem strukovnog osposobljavanja i da je zdravstveno osiguran u pogledu svih rizika u državi članici domaćinu.” [neslužbeni prijevod]

10 Člankom 3. te direktive predviđeno je:

„Ovom Direktivom studenti koji ostvaruju pravo boravka ne stječu nikakvo pravo da im država članica domaćin isplaćuje financijsku pomoć namijenjenu podmirivanju troškova života.” [neslužbeni prijevod]

11 Direktive 90/364 i 93/96 stavljene su izvan snage s učinkom od 30. travnja 2006. Direktivom 2004/38/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i boravište [boravak] na području države članice (SL L 229, str. 35.) (Posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5, svezak 002, str. 42.), koju u skladu s člankom 40. države članice moraju prenijeti do 30. travnja 2006.

Nacionalno pravo

12 U Engleskoj i Walesu financijska pomoć studentima namijenjena podmirivanju troškova života u skladu s Education (Student Support) Regulations 2001 (propis iz 2001. o obrazovanju (financijska potpora studentima), u daljnjem tekstu: Student Support Regulations) predviđena je u osnovi u obliku zajmova.

13 Studenti koji u skladu sa Student Support Regulations imaju pravo na zajam dobivaju 75 % maksimalnog iznosa zajma, dok se preostalih 25 % dodjeljuje na temelju financijskog položaja studenta i njegovih roditelja ili partnera. Za zajam je predviđena kamatna stopa koja je povezana sa stopom inflacije i stoga je manja od uobičajene kamatne stope za komercijalni zajam. Student vraća zajam nakon završetka studija, pod uvjetom da ostvaruje dohodak veći od 10 000 GBP. U tom slučaju svake godine plaća iznos jednak 9 % ostvarenog dohotka iznad 10 000 GBP sve dok zajam ne otplati u cijelosti.

14 U skladu s člankom 4. Student Support Regulations, osoba ima pravo na studentski zajam za određeni program ako njezina situacija odgovara jednoj od situacija navedenih u Prilogu 1. (Schedule 1) Student Support Regulations.

15 U skladu sa stavkom 1. tog priloga, osoba ima pravo dobiti studentski zajam ako je nastanjena u Ujedinjenoj Kraljevini u smislu Zakona o useljavanju iz 1971. (Immigration Act 1971) i ako ispunjava uvjete stalnog boravka iz stavka 8. priloga, a to su:

(a) prvog dana prve akademske godine programa ima uobičajeno boravište u Engleskoj i Walesu;

(b) u razdoblju od tri godine prije navedenog dana imao je uobičajeno boravište u Ujedinjenoj Kraljevini ili na Otocima i

(c) ni u jednom trenutku tijekom navedenog razdoblja od tri godine nije imao boravište u Ujedinjenoj Kraljevini ili na Otocima isključivo ili uglavnom zbog redovnog obrazovanja.

- 16 U vezi s radnicima migrantima i članovima njihovih obitelji koji su obuhvaćeni Uredbom Vijeća (EEZ) br. 1612/68 od 15. listopada 1968. o slobodi kretanja radnika unutar Zajednice (SL L 257, str. 2.), stavcima 4. do 6. Priloga 1. Student Support Regulations ne zahtijeva se od njih da budu nastanjeni u Ujedinjenoj Kraljevini, a za pravo na studentski zajam utvrđuju se isti uvjeti boravišta, pri čemu valja poštovati da ispunjavaju uvjet uobičajenog boravišta iz stavka 8. točke (b) tog priloga od trenutka stalnog boravišta na Europskom gospodarskom prostoru.
- 17 U skladu sa Zakonom o useljavanju iz 1971., osoba je nastanjena u Ujedinjenoj Kraljevini ako tamo ima uobičajeno boravište bez bilo kakvih ograničenja u pogledu vremena tijekom kojeg smije boraviti na njezinom državnom području.
- 18 Međutim, iz spisa proizlazi da državljanin druge države članice u skladu s britanskim zakonodavstvom ne može u svojstvu studenta steći status osobe nastanjene u Ujedinjenoj Kraljevini.
- 19 U pogledu školarina Student Support Regulations predviđa financijsku potporu pod istim uvjetima za državljane Ujedinjene Kraljevine kao i državljane drugih država članica.

Glavni postupak i prethodna pitanja

- 20 D. Bidar, francuski državljanin, je u kolovozu 1998. ušao na državno područje Ujedinjene Kraljevine u pratnji svoje majke koja je tamo išla na liječenje. Nije sporno da je u Ujedinjenoj Kraljevini živio kod svoje bake koja ga je uzdržavala i da je pohađao i zatim završio srednjoškolsko obrazovanje a da pri tome nije zatražio socijalnu pomoć.
- 21 U rujnu 2001. započeo je studij ekonomije na University College London.
- 22 Iako je D. Bidar primao financijsku pomoć u vezi sa školarinom, njegov zahtjev za financijsku pomoć namijenjenu podmirivanju njegovih troškova života u obliku studentskog zajma odbijen je jer nije bio nastanjen u Ujedinjenoj Kraljevini.
- 23 U tužbi protiv te odluke o odbijanju tužitelj u glavnom postupku tvrdi da je, zbog toga što je dodjela studentskog zajma državljaninu države članice uvjetovana time da on mora biti nastanjen u Ujedinjenoj Kraljevini, na temelju Student Support Regulations uvedena diskriminacija koja je zabranjena u skladu s člankom 12. UEZ-a. Podredno navodi da čak i kada bi bilo prihvaćeno da dodjela stipendije ne ulazi u područje primjene Ugovora, to nije slučaj sa zahtjevom za financijsku pomoć u obliku subvencioniranog zajma.

- 24 Suprotno tome, Secretary of State for Education and Skills, tijelo odgovorno za donošenje Student Support Regulations, navodi da dodjela financijske pomoći namijenjene podmirivanju troškova života, bez obzira na to je li u obliku stipendije ili zajma, ne ulazi u područje primjene članka 12. UEZ-a, kao što je Sud presudio u presudama od 21. lipnja 1988., Lair (39/86, Zb., str. 3161.) i Brown (197/86, Zb., str. 3205.). Čak i kada bi takva financijska pomoć ulazila u područje primjene Ugovora, uvjetima njezine dodjele bila bi zajamčena izravna povezanost primatelja pomoći s državom koja je financira.
- 25 Sud koji je uputio zahtjev napominje da studentski zajmovi predstavljaju trošak za državu zbog nižih kamatnih stopa i mogućih problema s otplatom, pri čemu Secretary of State for Education and Skills procjenjuje da je taj trošak u visini 50 % iznosa zajmova. Prosječni zajam dodijeljen studentu za akademsku godinu 2000./2001. iznosi 3 155 GBP. Da je 41 713 državljana Europske unije koji su te godine studirali u Engleskoj i Walesu primilo studentski zajam a da pri tome nisu bili tamo nastanjeni, trošak za državu vjerojatno bi iznosio 66 milijuna GBP.
- 26 Prema mišljenju suda koji je uputio zahtjev, na tužitelja u glavnom postupku ne primjenjuju se odredbe Uredbe br. 1612/68 i on se ne može pozivati ni na kakvo pravo na studentski zajam na temelju Direktive 93/96.
- 27 U tim je okolnostima High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Administrative Court), odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:
- „1. Je li u kontekstu presuda Suda Europskih zajednica od 21. lipnja 1988. u gore navedenim predmetima Lair i Brown, i razvoja prava Unije, uključujući donošenje članka 18. UEZ-a, kao i razvoja u vezi s nadležnošću Unije u području obrazovanja, financijska pomoć namijenjena podmirivanju troškova života studenata koji pohađaju sveučilišne programe, koja je odobrena u obliku a) subvencioniranih zajmova ili b) stipendija, i dalje izvan područja primjene Ugovora o EZ-u u smislu članka 12. UEZ-a i zabrane diskriminacije na temelju državljanstva?
 2. Ako je odgovor na bilo koji dio prvog pitanja negativan i ako financijska pomoć namijenjena podmirivanju troškova života studenata koja se dodjeljuje u obliku stipendija ili zajmova od sada ulazi u područje primjene članka 12. UEZ-a, koje bi kriterije trebao primjenjivati nacionalni sud kada želi utvrditi temelje li se uvjeti za dodjelu takve financijske pomoći na objektivno opravdanim razlozima koji ne ovise o državljanstvu?
 3. Ako je odgovor na bilo koji dio prvog pitanja negativan, može li se pozivati na članak 12. UEZ-a kada se traži pravo na financijsku pomoć namijenjenu pokrivanju troškova života od datuma koji je prethodio datumu presude Suda u ovom slučaju i [ako ne], treba li napraviti iznimku za one koji su pokrenuli pravni postupak prije tog datuma?”

O prethodnim pitanjima

Prvo pitanje

- 28 Svojim prvim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita ulazi li u sadašnjem stanju prava Zajednice financijska pomoć studentima u visokom obrazovanju namijenjena podmirivanju njihovih troškova života u obliku subvencioniranog zajma ili stipendije u područje primjene Ugovora, posebno članka 12. prvog stavka UEZ-a.
- 29 Iz odluke kojom se upućuje prethodno pitanje proizlazi da se na tužitelja u glavnom postupku ne primjenjuje Uredba br. 1612/68.
- 30 U tom kontekstu sud koji je uputio zahtjev želi znati ulazi li financijska pomoć dodijeljena studentima za podmirivanje njihovih troškova života u područje primjene Ugovora u smislu članka 12. prvog stavka UEZ-a, kojim se u tom području primjene i ne dovodeći u pitanje bilo koju njegovu posebnu odredbu zabranjuje svaka diskriminacija na temelju državljanstva.
- 31 Za ocjenjivanje područja primjene Ugovora u smislu članka 12. UEZ-a, taj članak valja tumačiti u vezi s odredbama Ugovora o građanstvu Unije. Status građanina Unije predodređen je da bude temeljni status državljana država članica, koji onima od tih državljana koji se nalaze u istoj situaciji omogućava da se, neovisno o njihovom državljanstvu i ne dovodeći u pitanje iznimke izričito predviđene s tim u vezi, prema njima jednako pravno postupaju (presude od 20. rujna 2001., Grzelczyk, C-184/99, Zb., str. I-6193., t. 30. i 31. i od 2. listopada 2003., Garcia Avello, C-148/02, Zb., str. I-11613., t. 22. i 23.).
- 32 U skladu s ustaljenom sudskom praksom, građanin Unije koji zakonito boravi na državnom području države članice domaćina može se pozvati na članak 12. UEZ-a u svim situacijama iz područja primjene prava Zajednice *ratione materiae* (presuda od 12. svibnja 1998., Martínez Sala, C-85/96, Zb., str. I-2691., t. 63., i gore navedena presuda Grzelczyk, t. 32.).
- 33 Među te situacije ubrajaju se one koje se tiču ostvarivanja temeljnih sloboda zajamčenih Ugovorom i one koje se tiču ostvarivanja prava na slobodu kretanja i boravka na državnom području država članica iz članka 18. UEZ-a (vidjeti presudu od 24. studenoga 1998., Bickel i Franz, C-274/96, Zb., str. I-7637., t. 15. i 16., kao i gore navedene presude Grzelczyk, t. 33., i Garcia Avello, t. 24.).
- 34 Štoviše, ničim u tekstu Ugovora ne dopušta se da studenti koji su građani Unije i koji zbog studija odlaze u drugu državu članicu izgube prava koja su Ugovorom dodijeljena građanima Unije (gore navedena presuda Grzelczyk, t. 35.).
- 35 Kao što proizlazi iz presude od 11. srpnja 2002., D’Hoop (C-224/98, Zb., str. I-6191., t. 29. do 34.), državljanin jedne države članice koji odlazi u drugu državu članicu da bi pohađao srednju školu, raspolaže svojim pravom na slobodno kretanje koje je zajamčeno člankom 18. UEZ-a.
- 36 Nadalje treba navesti da državljanin države članice koji, kao tužitelj u glavnom postupku, živi u drugoj državi članici u kojoj pohađa i završava srednjoškolsko obrazovanje, pri čemu mu se ne prigovara da nema dostatna sredstva ili da nije zdravstveno osiguran, uživa pravo boravka na temelju članka 18. UEZ-a i Direktive 90/364.

- 37 U pogledu socijalnih davanja, Sud je u presudi od 7. rujna 2004., Trojani (C-456/02, Zb., str. I-7573., t. 43.) presudio da se ekonomski neaktivan građanin Unije može pozvati na članak 12. prvi stavak UEZ-a ako je zakonito boravio u državi članici domaćinu određeno vrijeme ili ako posjeduje boravišnu dozvolu.
- 38 Točno je da je Sud u gore navedenim presudama Lair i Brown (t. 15. odnosno t. 18.) presudio da „u sadašnjoj fazi razvoja prava Zajednice financijska pomoć koja se dodjeljuje studentima za podmirivanje troškova života i školovanja u načelu ne ulazi u područje primjene Ugovora o EEZ-u u smislu njegovog članka 7. [koji je postao članak 6. Ugovora o EZ-u, koji je, nakon izmjene, postao članak 12. UEZ-a]”. [neslužbeni prijevod] U tim je presudama Sud smatrao da je takva pomoć s jedne strane pitanje obrazovne politike, koja kao takva nije bila uključena u područje nadležnosti institucija Zajednice, i s druge strane pitanje socijalne politike, koja je bila u području nadležnosti država članica u mjeri u kojoj nije bila obuhvaćena posebnim odredbama Ugovora o EEZ-u.
- 39 Međutim, nakon objave navedenih presuda u predmetima Lair i Brown Ugovorom o Europskoj uniji uvedeno je građanstvo Unije u Ugovor o EZ-u te je u njegovom trećem dijelu u glavi VIII. (sada glavi XI.) dodano poglavlje 3. posvećeno osobito obrazovanju i strukovnom osposobljavanju (gore navedena presuda Grzelczyk, t. 35.).
- 40 Dakle, člankom 149. stavkom 1. UEZ-a Zajednici je dodijeljen zadatak da doprinosi razvoju kvalitetnog obrazovanja poticanjem suradnje među državama članicama te, ako je to potrebno, podupiranjem i dopunjavanjem njihovih aktivnosti, pri čemu u potpunosti poštuje odgovornost država članica za nastavni sadržaj i ustroj obrazovnih sustava te njihovu kulturnu i jezičnu raznolikost.
- 41 U skladu sa stavcima 2. i 4. navedenog članka, Vijeće može donijeti poticajne mjere, pri čemu je isključeno bilo kakvo usklađivanje zakona i drugih propisa država članica, i preporuke s ciljem poticanja mobilnosti studenata i profesora (vidjeti gore navedenu presudu D’Hoop, t. 32.).
- 42 Uzimajući u obzir ove elemente koji su se pojavili nakon objave navedenih presuda u predmetima Lair i Brown, valja smatrati da položaj građanina Unije koji zakonito boravi u drugoj državi članici ulazi u područje primjene Ugovora u smislu članka 12. prvog stavka UEZ-a u vezi s dobivanjem financijske pomoći koja se dodjeljuje studentima, bez obzira na to je li ona u obliku subvencioniranog zajma ili stipendije, namijenjene podmirivanju njegovih troškova života.
- 43 Takav je razvoj prava Zajednice potvrđen člankom 24. Direktive 2004/38, u čijem je stavku 1. navedeno da svi građani Unije koji na temelju te direktive borave na državnom području druge države članice imaju pravo na jednako postupanje „unutar okvira Ugovora”. Time što je zakonodavac Zajednice u stavku 2. tog članka detaljnije odredio sadržaj stavka 1., predviđevši da država članica u slučaju osoba koje nisu radnici, samozaposlene osobe, osobe koje zadržavaju taj status i članovi njihovih obitelji može ograničiti financijsku pomoć namijenjenu podmirivanju troškova života u obliku stipendija ili zajmova studentima koji nisu stekli pravo stalnog boravka, zaključio je da je dodjela takve pomoći pitanje koje u skladu s člankom 24. stavkom 1. sada ulazi u područje primjene Ugovora.

- 44 Argumentom koji su iznijele vlade koje su podnijele očitovanja i Komisija u vezi s ograničenjima i uvjetima iz članka 18. UEZ-a nije opovrgnuto navedeno tumačenje. Te vlade i Komisija ističu da iako status građana Unije državljanima država članica omogućava da se pozovu na članak 12. prvi stavak UEZ-a kada ostvaruju svoje pravo kretanja i boravka na državnom području tih država, njihova situacija ulazi u područje primjene Ugovora u smislu članka 12. UEZ-a samo, u skladu s člankom 18. stavkom 1. UEZ-a, podložno ograničenjima i uvjetima utvrđenima u Ugovoru i u mjerama usvojenima radi njihove provedbe, uključujući one utvrđene Direktivom 93/96. Budući da je člankom 3. te direktive isključeno pravo na isplatu financijske pomoći namijenjene podmirivanju troškova života studenata koji ostvaruju pravo boravka, takva je financijska pomoć još uvijek izvan područja primjene Ugovora.
- 45 S tim u vezi valja utvrditi da studenti koji odlaze u drugu državu članicu kako bi tamo započeli ili nastavili visoko obrazovanje i koji u skladu s Direktivom 93/96 u njoj uživaju pravo boravka, ne ostvaruju na temelju te direktive nikakvo pravo na financijsku pomoć namijenjenu podmirivanju troškova života.
- 46 Međutim, člankom 3. Direktive 93/96 ne ograničava se državljanina države članice koji u skladu s člankom 18. UEZ-a i Direktivom 90/364 zakonito boravi na državnom području druge države članice u kojoj namjerava započeti ili nastaviti visoko obrazovanje da se tijekom svojeg boravka pozove na temeljno načelo jednakog postupanja sadržano u članku 12. prvom stavku UEZ-a.
- 47 U kontekstu kao što je onaj u glavnom postupku, u kojem pravo boravka podnositelja zahtjeva za pomoć nije osporeno, nije od značaja tvrdnja nekih vlada koje su podnijele očitovanja da je na temelju prava Zajednice državi članici dopušteno utvrditi da državljanin druge države članice koji je zatražio socijalnu pomoć više ne ispunjava uvjete svojeg prava boravka i po potrebi poduzeti mjere, u granicama određenima pravom Zajednice, za protjerivanje tog državljanina (vidjeti gore navedene presude Grzelczyk, t. 42., i Trojani, t. 45.).
- 48 S obzirom na sva prethodna razmatranja, na prvo pitanje valja odgovoriti da financijska pomoć, bez obzira na to je li u obliku subvencioniranih zajmova ili stipendija, namijenjena podmirivanju troškova života studenata koji zakonito borave u državi članici domaćinu ulazi u područje primjene Ugovora u smislu zabrane diskriminacije utvrđene u članku 12. prvom stavku UEZ-a.

Drugo pitanje

- 49 Svojim drugim pitanjem sud koji je uputio zahtjev želi znati kriterije koje nacionalni sud mora primjenjivati kada utvrđuje temelje li se uvjeti za dodjelu financijske pomoći namijenjene podmirivanju troškova života studenata na objektivnim razlozima koji ne ovise o državljanstvu.
- 50 U tu svrhu prvo valja ispitati pravi li se u propisu o kojem je riječ u glavnom postupku razlika između studenata koji podnose zahtjev za takvu pomoć na temelju njihovog državljanstva.
- 51 U vezi s time valja podsjetiti da načelo jednakog postupanja zabranjuje ne samo izravne diskriminacije na temelju državljanstva nego i sve druge prikrivene oblike

diskriminacije koji, uz primjenu drugih kriterija razlikovanja, u stvarnosti dovode do istog rezultata (vidjeti osobito presude od 12. veljače 1974., *Sotgiu*, 152/73, Zb., str. 153., t. 11.; od 27. studenoga 1997., *Meints*, C-57/96, Zb., str. I-6689., t. 44. i od 26. lipnja 2001., *Komisija/Italija*, C-212/99, Zb., str. I-4923., t. 24.).

- 52 U vezi s osobama koje nisu obuhvaćene Uredbom br. 1612/68, stavkom 1. Priloga 1. *Student Support Regulations* za dodjelu financijske pomoći studentima namijenjene podmirivanju njihovih troškova života zahtijeva se da je dotična osoba nastanjena u Ujedinjenoj Kraljevini u smislu nacionalnog prava i da ispunjava određene uvjete boravišta, odnosno da prvog dana prve akademske godine ima boravište u Engleskoj ili Walesu i da je tri godine prije tog datuma imala boravište u Ujedinjenoj Kraljevini ili na Otcima.
- 53 Takvi zahtjevi dovode do opasnosti da se u nepovoljan položaj stave prvenstveno državljani drugih država članica. Državljan Ujedinjene Kraljevine vjerojatno će lakše ispuniti uvjet kojim se od podnositelja zahtjeva za predmetnu financijsku pomoć zahtijeva da bude nastanjen u Ujedinjenoj Kraljevini i uvjet kojim se od njega zahtijeva da je prije studija imao boravište na britanskom državnom području.
- 54 Takva razlika u postupanju može biti opravdana jedino ako se temelji na objektivnim razlozima neovisnim o državljanstvu osoba na koje se odnose i proporcionalnim legitimnom cilju nacionalnog prava koji želi ostvariti (vidjeti gore navedene presude *Bickel i Franz*, t. 27., *D’Hoop*, t. 36., i *Garcia Avello*, t. 31.).
- 55 Prema mišljenju vlade Ujedinjene Kraljevine legitimno je da država članica osigura da je doprinos koji roditelji ili studenti plaćaju u obliku poreza dostatan ili da će biti dostatan kako bi se opravdala dodjela subvencioniranih zajmova. Isto je tako legitimno zahtijevati stvarnu povezanost studenta koji traži financijsku pomoć za podmirivanje svojih troškova života s tržištem rada države članice domaćina.
- 56 S tim u vezi valja navesti da iako države članice u organizaciji i primjeni svojih sustava socijalne pomoći moraju pokazati izvjestan stupanj financijske solidarnosti s državljanima drugih država članica (vidjeti presudu *Grzelczyk*, t. 44.), državi je članici dopušteno osigurati da dodjela financijske pomoći namijenjene podmirivanju troškova života studenata koji dolaze iz drugih država članica ne postane “nerazuman“ teret koje bi moglo imati posljedice na ukupnu razinu financijske pomoći koju ta država može dodijeliti.
- 57 Stoga je u slučaju financijske pomoći namijenjene podmirivanju troškova života legitimno da država članica takvu financijsku pomoć dodjeljuje samo onim studentima koji su pokazali određen stupanj integriranosti u društvo te države.
- 58 U tom kontekstu država članica ne može od dotičnih studenata zahtijevati uspostavljanje povezanosti s njezinim tržištem rada. Budući da ga znanje koje je student stekao tijekom svojega visokog obrazovanja u načelu ne veže uz određeno zemljopisno tržište rada, situacija studenta koji podnosi zahtjev za financijsku pomoć namijenjenu podmirivanju troškova života nije usporediva sa situacijom osobe koja podnosi zahtjev za naknadu za nezaposlene koja se dodjeljuje mladima koji traže prvi posao ili naknadu za traženje posla (s tim u vezi vidjeti navedenu presudu *D’Hoop*, t. 38., i presudu od 23. ožujka 2004., *Collins*, C-138/02, Zb., str. I-2703., t. 67.).

- 59 Suprotno tome, može se smatrati da je postojanje određenog stupnja integriranosti dokazano tvrdnjom da je dotični student izvjesno vrijeme boravio u državi članici domaćinu.
- 60 U vezi s nacionalnim propisima kao što je Student Support Regulations, valja utvrditi da jamstvo dostatne integriranosti u društvo države članice domaćina proizlazi iz uvjeta kojima se zahtijeva prethodno boravište na državnom području navedene države, u ovom slučaju trogodišnje boravište koje se zahtijeva britanskim pravilima o kojima je riječ u glavnom postupku.
- 61 Dodatni uvjet da studenti imaju pravo na financijsku pomoć namijenjenu podmirivanju njihovih troškova života samo ako su i nastanjeni u državi članici domaćinu mogao bi doista, jednako kao i uvjet iz prethodnog stavka kojim se zahtijeva trogodišnje boravište, odgovarati legitimnom cilju osiguravanja da podnositelj zahtjeva za financijsku pomoć dokaže određeni stupanj integriranosti u društvo navedene države. Međutim nije sporno da se propisom o kojem je riječ u glavnom postupku isključuje svaka mogućnost da državljanin druge države članice kao student stekne status naseljene osobe. Tim se propisom takvom državljaninu, bez obzira na njegov stvarni stupanj integriranosti u društvo države članice domaćina, onemogućuje ispunjavanje tog uvjeta, a time i ostvarivanje prava na financijsku pomoć namijenjenu podmirivanju njegovih troškova života. Za takvo se postupanje ne može smatrati da je opravdano legitimnim ciljem koji se nastoji ostvariti navedenim propisom.
- 62 Takvim se postupanjem prema studentu koji je državljanin države članice, koji zakonito boravi i koji je stekao znatan dio svojeg srednjoškolskog obrazovanja u državi članici domaćinu te koji je slijedom toga uspostavio stvarnu povezanost s društvom potonje države sprečava da svoj studij nastavi pod istim uvjetima kao i student koji je državljanin navedene države i koji je u istoj situaciji.
- 63 Iz tih razloga na drugo pitanje valja odgovoriti da članak 12. prvi stavak UEZ-a treba tumačiti u smislu da mu je protivan nacionalni propis kojim se studentima dodjeljuje pravo na financijsku pomoć namijenjenu podmirivanju njihovih troškova života samo ako su nastanjeni u državi članici domaćinu i kojim se pritom isključuje mogućnost da državljanin druge države članice kao student stekne status naseljene osobe, čak i ako taj državljanin zakonito boravi i ako je značajan dio svojega srednjoškolskog obrazovanja stekao u državi članici domaćinu te je slijedom toga uspostavio stvarnu povezanost s društvom navedene države.

Treće pitanje

- 64 Svojim trećim pitanjem sud koji je uputio zahtjev pita Sud treba li, ako bi Sud presudio da financijska pomoć namijenjena podmirivanju troškova života studenata ulazi u područje primjene Ugovora u smislu članka 12. prvog stavka UEZ-a, vremenski ograničiti učinke te presude.
- 65 Vlada Ujedinjene Kraljevine, njemačka vlada i austrijska vlada od Suda zahtijevaju da u gore navedenom slučaju vremenski ograniči učinke svoje presude, osim u dijelu koji se odnosi na sudske postupke pokrenute prije datuma te presude. U prilog svojem zahtjevu osobito se pozivaju na financijske posljedice koje navodi sud koji je uputio zahtjev.

- 66 Valja podsjetiti da je tumačenje koje Sud da odredbi prava Zajednice ograničeno na objašnjenje i preciziranje njezina značenja i dosega, kako ju je trebalo shvatiti i primjenjivati od trenutka njezina stupanja na snagu. Iz navedenog slijedi da sudac može i mora primijeniti tako protumačenu odredbu na postojeće pravne odnose koji su nastali prije donošenja presude kojom se odlučilo o zahtjevu za prethodnu odluku ako su, k tome, ispunjeni svi uvjeti koji omogućuju da se pred nadležnim sudom vodi spor o primjeni navedene odredbe (vidjeti presude od 27. ožujka 1980., *Denkavit italiana*, 61/79, Zb., str. 1205., t. 16. i od 2. veljače 1988., *Blaizot*, 24/86, Zb., str. 379., t. 27.).
- 67 Samo iznimno Sud može, primjenjujući opće načelo pravne sigurnosti svojstveno pravnom poretku Zajednice, biti doveden u situaciju da ograniči mogućnost da se sve zainteresirane osobe pozovu na odredbu koju je protumačio s ciljem dovođenja u pitanje pravnih odnosa koji su nastali u dobroj vjeri (vidjeti gore navedenu presudu *Blaizot*, t. 28., i presude od 16. srpnja 1992., *Legros i dr.*, C-163/90, Zb., str. I-4625., t. 30. i od 4. svibnja 1999., *Sürül*, C-262/96, Zb., str. I-2685., t. 108.).
- 68 Nadalje, valja podsjetiti na to da je ustaljena sudska praksa da financijske posljedice koje za neku državu članicu mogu proizići iz presude donesene u prethodnom postupku ne opravdavaju, same po sebi, ograničavanje vremenskih učinaka te presude (vidjeti osobito navedenu presudu *Grzelczyk*, t. 52.).
- 69 Sud se odlučio za takvo rješenje samo u vrlo specifičnim okolnostima, kada je s jedne strane postojao rizik nastupanja teških ekonomskih posljedica, osobito zbog brojnosti pravnih odnosa utemeljenih na dobroj vjeri na temelju pravnog propisa koji se smatrao valjanim i na snazi, te kada se s druge strane činilo da su pojedinci i nacionalna tijela bili potaknuti na postupanje koje nije u skladu s propisima Zajednice zbog objektivne i značajne nesigurnosti u pogledu dosega odredbi prava Zajednice, pri čemu su toj nesigurnosti možda pridonijela i postupanja drugih država članica ili Komisije (vidjeti navedenu presudu *Grzelczyk*, t. 53.).
- 70 U ovom slučaju valja utvrditi da informacije koje su dostavile vlada Ujedinjene Kraljevine, njemačka vlada i austrijska vlada nisu dovoljne za podupiranje njihovog argumenta da bi ova presuda mogla, ako njezini učinci ne bi bili vremenski ograničeni, prouzročiti značajne financijske posljedice za države članice. Brojčani podaci na koje se pozivaju navedene vlade odnose se u stvari i na slučajeve koji nisu slični onom u glavnom postupku.
- 71 Slijedom toga, na treće pitanje valja odgovoriti da nema potrebe vremenski ograničiti učinke ove presude.

Troškovi

- 72 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenog, Sud (veliko vijeće) odlučuje:

1. **Financijska pomoć, bez obzira na to je li u obliku subvencioniranih zajmova ili stipendija, namijenjena podmirivanju troškova života studenata koji zakonito borave u državi članici domaćinu ulazi u područje primjene Ugovora o EZ-u u smislu zabrane diskriminacije utvrđene u članku 12. prvom stavku UEZ-a.**
2. **Članak 12. prvi stavak UEZ-a treba tumačiti u smislu da mu je protivan nacionalni propis kojim se studentima dodjeljuje pravo na financijsku pomoć namijenjenu podmirivanju njihovih troškova života samo ako su nastanjeni u državi članici domaćinu i kojim se pritom isključuje mogućnost da državljanin druge države članice kao student stekne status naseljene osobe, čak i ako taj državljanin zakonito boravi i ako je značajan dio svojega srednjoškolskog obrazovanja stekao u državi članici domaćinu te je slijedom toga uspostavio stvarnu povezanost s društvom navedene države.**
3. **Nema potrebe vremenski ograničiti učinke ove presude.**

[Potpisi]

* Jezik postupka: engleski